

Політична культура українського суспільства: специфічні риси та прояви

Політична культура будь-якого суспільства проявляється у двох вимірах: в особливостях політичної свідомості та політичної поведінки. Специфіка цього об'єкту дослідження полягає в тому, що політична культура не є статичною. Неможливо раз і назавжди визначити тип та особливості політичної культури того чи іншого суспільства, оскільки вона трансформується під впливом багатьох зовнішніх і внутрішніх чинників.

Дослідженням цієї теми займалися такі українські науковці, як Л. Півнева, В. Буцевичський, М. Хилько, В. Матусевич, О. Рудакевич, Є. Головаха та ін. Тим не менше, масштабність і динамічність об'єкту дослідження дозволяє стверджувати, що він і досі не втрачає своєї актуальності. Політична культура значно впливає на функціонування всієї суспільно-політичної системи, що особливо притаманне Україні.

Мета нашої роботи – визначити характерні риси української політичної культури на даний момент. **Об'єктом** дослідження є політична культура, а **предметом** – характерні риси політичної культури в Україні.

Щоб схарактеризувати політичну культуру України, треба зрозуміти, які уявлення, переконання, цінності, традиції, орієнтації та настанови домінують у політичній свідомості українців і як вони виявляються у політичній поведінці. Наш аналіз базується на даних масових репрезентативних опитувань, проведених в Україні різними соціологічними центрами в період з 2005 по 2008 рік.

Важливе місце серед політичних переконань українців посідають переконання, пов'язані з незалежністю України. Показовим є розподіл відповідей респондентів на питання: «Ви та Ваша родина більше виграли чи втратили від здобуття Україною незалежності?» (Центр Разумкова, грудень 2005). «Більше виграли» – 22,2%, «більше втратили» – 41,2% і не визначились 36,5% респондентів. Згідно з опитуванням, проведеним у грудні 2006 року Інститутом проблем управління ім. Горшеніна, головними «втратами», пов'язаними з розпадом СРСР, для українців стали стабільність у житті (53,2%), упевненість у завтрашньому дні (50,9%), соціальний захист (31,1%), а головними «здобутками» – широкий вибір товарів та послуг (41,9%), свобода інформації (35,5), можливість створення власного бізнесу (23,5%), свобода віросповідання (22,5%). Таким чином, негативне ставлення до здобуття Україною незалежності базується на втраті соціального захисту внаслідок розпаду СРСР, а позитивне – на здобутті економічної свободи та політичного плюралізму.

Однак невдоволеність існуючою політичною та економічною ситуацією наводить людей на думку про повернення старої соціалістичної системи та відновлення СРСР. Згідно з опитуваннями (Центр Разумкова, 2005), у середньому в Україні в тій чи іншій мірі до цього прагнуть 48,7% українців. Однак та частина прихильників СРСР, яка розуміє, що возз'єднання вже неможливе (28,3%), прагне не до відтворення Радянського Союзу в його державних кордонах з єдиним централізованим керівництвом, а до створення союзу (на кшталт ЄС), в основі якого буде тісна економічна співпраця з країнами колишнього СРСР та головним чином з Росією. Це можна проілюструвати даними дослідження, проведеного у 2007 році під керівництвом американських вчених С. Уайта та Й. Макалістера, згідно з яким лише 18% українців вважають, що членам СНД слід об'єднатися в єдину державу, тоді як 53% виступають за тіснішу взаємодію країн передусім в економічній та культурній сферах.

У той же час у більшості українців відсутні явні сепаратистські настрої. На питання «Чи хотіли б Ви, щоб Ваша область вийшла зі складу України і приєдналася до іншої держави?» більшість опитаних в усіх без винятку регіонах відповіли заперечливо (від 75 до 93%).

У контексті цих переконань, цінностей та уявлень українців з приводу незалежності особливий інтерес має аналіз такої культурно-політичної цінності, як патріотизм. Згідно з даними Центру Разумкова (2005), більшість українців тією чи іншою мірою вважають себе патріотами (74,8% – «так» і «скоріше так»). Однак тільки 52,1% українців пишуться тим, що вони є громадянами України (Інститут ім. Горшеніна, 2006). Тобто на емоційному рівні більшість українців відчувають любов до України і вважають себе патріотами, однак раціональна оцінка своєї держави і ставлення до неї не викликають у настільки ж великої частини населення гордість за свою державу.

Таким чином, враховуючи негативне ставлення до здобуття Україною незалежності, що склалося у значної частини населення, тяжіння до відтворення СРСР та соціалістичної системи, і в той же час прагнення зберегти цілісність України, можна зробити висновок, що значній частині населення притаманне патріотичне ставлення до України не як до національної держави, а як до країни.

Одне з центральних місць у політичній культурі України посідає ставлення до влади. Більшість опитаних (Центр Разумкова, грудень 2008 р.) вважає, що ставлення громадян до влади протягом 2008 року змінилось на гірше (81,0%). У той же час більшість українців переконані в тому, що ставлення влади до громадян також погіршилось. Такої точки зору дотримуються 74,4% респондентів. Таким чином, на думку більшості українців, між владою та населенням повністю відсутнє порозуміння.

У зв'язку з цим сучасну політичну культуру українського суспільства характеризує відсутність підтримки та тотальна недовіра населення до всіх інститутів влади. У грудні 2008 року Верховну Раду не підтримувало 69,3%, Президента – 71,2%. 79,5% українців не довіряють політичним партіям, а 59,1% – громадським організаціям.

Недовіра до влади, відсутність підтримки діяльності усіх політичних інститутів призводить до того, що політична участь українців обмежується переважно участю в електоральному процесі. Більшість населення ігнорує такі форми політичної участі, як членство в партії, в громадських організаціях, участь у громадській діяльності. Про низький рівень політичної участі свідчить також різкий спад показників явки виборців на виборах (за даними ЦВК) за останні два роки: 1998 г. – 70,8 %, 1999 г. – 73,87 %, 2002 г. – 69,3 %, 2004 г. – 77,3 %, 2006 г. – 58,97 %, 2007 г. – 57,94 %.

Особливий науковий інтерес має дослідження політичної культури в контексті сучасної економічної кризи. Згідно з опитуванням, проведеним Фондом «Демократичні Ініціативи» у грудні 2008 року, тільки 26,6% українців вірять у те, що влада зможе впоратися з фінансово-економічною кризою. Різке падіння рівня життя, ріст безробіття, несвоєчасна виплата зарплат, пенсій, стипендій, нестабільність у політичній сфері, на наш погляд, врешті-решт можуть призвести до зростання політичної участі. Наприкінці 2008 року 9% українців зазначили, що абсолютно готові взяти участь в акціях протесту, 44,3% – потенційно могли б узяти участь залежно від того, за що і проти чого будуть ці акції (Фонд «Демократичні Ініціативи»). Зростання громадянської активності спостерігається вже сьогодні: страйк водіїв проти підвищення транспортного збору та страйки працівників торгівлі в Києві, акції протесту робітників Львівського автобусного заводу, захоплення робітниками Херсонського машинобудівного заводу та ін. У подальшому такі акції протесту можуть набути й політичного забарвлення в разі збільшення їхніх масштабів та появи харизматичного лідера.

Крім того, економічна криза може вплинути не тільки на активізацію політичної поведінки українців, але й на зміни в їхній масовій політичній свідомості. Так, наприклад, чим ефективнішою буде боротьба з кризою в Росії, чи принаймні видимість цієї боротьби, тим більше серед українців буде прихильників східного вектору зовнішньої політики України, і навпаки.